

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1078403/1

בבית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו

לפני כבוד הדיין:

הרב אליהו אריאל אדרי

המבקש: פלוני

פסק דין

הנדון: ציון פסול חלל בכתובה

רקע

העומד לפנינו נולד בשנת תשנ"ב. לאחר לידתו ביקשו הוריו להינשא כדת משה וישראל. דא עקא שאביו כהן ואמו גרושה. כשרות כהונתו של אביו נידונה בעבר. אם האב טענה שהוא חלל ומותר לשאת גרושה. בית הדין בתל אביב שדן בעניין זה בשנת תשנ"ח דחה דברי האם, קבע שאין פסול בכהונת בנה – אביו של [פלוני], אסר את נישואיו ופסק שהבן [פלוני] וכן אחיו [מ'] הם חללים לכל דיני תורה.

כעת הגיע הבן [פלוני] לפרק 'הנושא' ונשלח על ידי הרבנות המקומית לבית דינו לשם היתר נישואין.

היתר הנישואין כשלעצמו הוא פשוט, שכן חלל מותר לבוא בקהל ואף לשאת בת כהן. אולם לכשיישא אישה תיפסל על ידו לכהונה כמבואר בשולחן ערוך (אבן העזר סימן ב סעיף ה בבית שמואל סימן ז ס"ק מג). כמו כן בניו שייוולדו לו הם חללים ופוסלים לכהונה ובנותיו חללות ופסולות לכהונה כמבואר בשולחן ערוך (אבן העזר סימן ח סעיף ב). כמו כן בנות בניו, בנות בני בניו וכו' עד סוף כל הדורות אסורות לכהונה.

נמצא אם כן שאם חלל זה ששם משפחתו "כהן" ישא אישה כדת משה וישראל, אפשר שייגרם מכשול ולא ייודע שזרעו חללים כמוהו. הדבר נוגע לאיסור נישואין אך גם לקדושת הכהונה, שאפשר שתצא תקלה לעניין נשיאת כפיים וכיוצא בו. המכשלה ברורה וכל רישום לא יועיל למנוע נישואי בתו לכהן, שהרי כשתבוא בתו להינשא וכן בת בנו ועל זה הדרך, תביא את כתובת הוריה לעיון רושם הנישואין, יתברר כי הוריה נישאו כדת משה וישראל ולא יעלה על דעת אדם כי יש לפוסלה לכהן.

לצערנו, ראה ראינו מציאויות מעין אלו שבהן הותרו מעוכבי נישואין להינשא משום שלא עלה על הדעת לבדוק את מעמד הוריהם.

הדרך הנכונה למניעת מכשול היא לכתוב בכתובתו את שמו באופן זה: "פלוני החלל בן פלוני הכהן". כמובן שהרב מסדר הקידושין יבחן את השמות הפרטיים כדין ויכתבם כראוי.

והנה ראיתי בספר משפט הכתובה (חלק ב עמוד תיג) שכתב שיש לכתוב שמו של חלל כרגיל. בטעם דבריו כתב "זה לא מצאנו שיכתבו פלוני חלל בן פלוני כהן כשר" ועוד כתב שכיוון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שאיסור הנישואין אינו על החלל עצמו ונישואי חלל זה מותרים מצד עצמם וכל החשש הוא רק בנישואי בתו – אין לביישו.

ראיתי שהסיקו כך בפסקי דין שע"י המועצה הדתית ירושלים (חלק ח עמ' תכז) בלא נימוקים. בפסק דין זה הובאו מקורות לעניין גט ולא לעניין כתובה.

עוד ראיתי בספר פסקי דין הנ"ל (חלק יב עמוד תכז–תלא) שהסיקו כך, גם בפסק דין זה לא הביאו מקורות לעניין כתובה אלא לעניין גט חלל בלבד.

בסוף דבריהם כתבו (בחלק יב הנ"ל) "וביום ג' טבת תשס"ח נשאל מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א האם בכתובת חלל (ודאי) בן כהן כותבין "פלוגי בן פלוגי הכהן", והשיב שאין להזכיר כהונה בכתובת חלל". לא ביאר הגרי"ש זצ"ל אם יכתבו "פלוגי החלל בן פלוגי הכהן" או שיכתבו "פלוגי בן פלוגי", ומכל מקום מבואר שיש לכל הפחות לרמוז זאת.

הגר"ש וואזנר זצ"ל במכתבו שהובא בספר שואלין ודורשין (חלק ה סימן פג) ובקובץ שערי הוראה (חלק יא עמוד קסה) כתב שיכתבו "פלוגי בן פלוגי" בהשמטת כהונת אביו. גם בדבריו מבואר שלכל הפחות יש לרמזו. דרך זו נראית מחוורת יותר כפי שיתבאר לפנינו.

א. כתיבת מתרכתא וכיוצא בו בכתובה

כתב הרמב"ם בהלכות ייבום וחליצה (פרק ד הלכה לד): "ואם היתה כתובת אלמנה כותב פלוגית אלמנתא, ואם היתה כתובת גרושה כותב פלוגית הגרושה וכן אם היתה שבויה כותב פלוגית השבויה כדי שלא יכשל בה כהן."

על דברי הרמב"ם כתב המגיד משנה "תיקון נאה הוא", ונראית כוונת דבריו שתוספת זו אינה מן הדין אלא סברה פשוטה להציל מקלקול, ולכן קילס "תיקון נאה" זה.

וכן כתב בתרומת הדשן פסקים (סימן צ):

"ואתה אהובי הר"א, אשר שאלת על האלמנה שנשאת לשני ונתגרשה אם כותבין לה כתובה שלישית ארמלתא ומתרכתא או מתרכתא לחודא. פשיטא דכותבין מתרכתא לחודא דצורך הוא יותר מפני תקנת כהנים, וארמלתא למאי אתיא. ומתוך כן היה נראה קצת אפילו אי הוה גרושה מן הראשון ומן השני אלמנה אין כותבין רק מתרכתא."

גם בדבריו מבואר שסיבת הכתיבה היא לתקנת כהנים.

כן פסק גם הרמ"א (אבן העזר סימן סו סעיף יא) שיש לכתוב מהטעם הנ"ל. עיין עוד מקורות רבים בעניין זה באוצר הפוסקים (סימן סו ס"ק קלו) ואילך.

בפוסקים דנו בנשים נוספות שיש להזכיר את מעמדן מחשש תקלה.

כתב חלקת מחוקק (שם ס"ק מא): "וכן אם היתה שבויה ומכל שכן בעולה צריך לכתוב בשביל כהנים."

בנחלת שבעה שטרות (סימן יב) כתב:

"להדא בתולתא, ואם היא אלמנה כותבין ארמלתא. ואם היא חלוצה כותבין חלוצתא. ואם היא גרושה כותבין מתרכתא כדי לגלויי ולפרסם שהיא אסורה לכהן. ואם היא אנוסה או מפותה: יש אומרים כותבין סתם אמר לה להדא בילא ולא כותבין בעולה כי גנאי הוא להזכיר זה. ויש אומרים דכותבין בעולה, וכן נראה לי לפרסומי לרבים שנבעלה, אף על גב דאמרה לכשר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נבעלתי – לא מפיה אנו חיין דרוב פסולין אצלה ושמא נבעלה לעכו"ם. אך נראה לי עיקר לכתוב בעולה כדי לפרסם למאן דקפיד קפיד, עד כאן לשון מהר"ם מיניץ (סימן קט ס"ק ג) ומהר"ם בזכרון משה (פרשת משפטים פרק כב)."

עוד כתב שם :

"ובשבויה כתב מהר"ם מיניץ (סימן קט) בשם הרמב"ם (פרק ד מיבום וחליצה הלכה לד) דכותבין פלונית שבויה כדי שלא יכשל בה כהן, עכ"ל. ונראה לי הא דאין חוששין לגנותה כי אין זה גנאי כי היא לא פשעה, אך לכהן אסורה כי מי יודע כעצמים בבטן המלאה, אבל מכל מקום קרוב לודאי שלא נבעלה כדאיתא בגמרא (קדושין דף יב ע"ב) שבויה מנוולה נפשה בפני שבויה, שבויה מנטרא נפשה (כתובות לו ע"א). ועוד שהרי בעדות קל מותרת אפילו לכהן, וכן אם יש מחבא אחת מצלת על כל הכהנות. ובטור אבן העזר ושולחן ערוך (סימן ז סעיף ה) אחד אומר נטמאת ואחד אומר לא נטמאת, אפילו זה שמעיד עליה עבד או שפחה הרי זו מותרת, ועל כן אין גנאי לכתוב שבויה."

עוד כתב הלבוש (אבן העזר סימן סו סעיף ג) :

"ואם היא אנוסה או מפותה יש כותבין סתם אמר לה להדא פלונית ואין כותבין בעולה, כי גנאי הוא לה להזכיר זה. ויש אומרים שצריכין לכתוב בעולה וכן עיקר, כדי לפרסם שנבעלה ושמא אסורה לכהן דנבעלת לפסול לזה, דעכשיו הרוב פסולים אצלה, שהרי יש גוים הרבה הפוסלים אותה לכהונה. ואם היא שתוקית או אסופית דלא ידעינן למיכתב שם אביה, כותבין בת פלוני, כדי להודיע גם כן שהיא פגומה ואסורה לכהונה. ואין כותבין בת אברהם אבינו דלא לית למיטעי לומר דגירות היא דהיא עדיפא משתוקית ואסופית להכשיר זרעה אפילו לכהונה כמו שנתבאר לעיל סימן ז' [סעיף יב]."

לעניין גירות כתב בשו"ת רדב"ז (חלק א סימן קפ) :

"שאלת ממני אודיעך דעתי בגירות שנשאת ונתגרשה ועתה באתה לינשא כותבין לה הגירות או הגרושה : תשובה לכאורה היה נראה לומר דאין קפידא בדבר דטעמא הוי כדי שלא תנשא לכהונה ושתייהם אסורות לו. אבל כד מעיינת בה שפיר תשכח דראוי הגירות שלא תשתכח שם גרות מעליה דלמחר יגרש אותה זה ותנשא לגר ובתו פסולה לכהונה, דקיימא לן כרבי אלעזר בן יעקב דאמר ישראל שנשא גירות בתו כשרה לכהונה אבל גר שנשא גירות בתו פסולה לכהונה ע"כ. ותו איכא נפקותא דאם תשתכח שם גירות מעליה לא תוכל להנשא לקרוביה מצד האב אבל אם שם גירות עליה תנשא לקרוביה מצד האב דלא גזרו בגר בשאר האב כלל ואפילו בשאר האם איכא נפקותא דאין איסוריהו אלא מדרבנן אבל מן התורה הכל מותר דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, הילכך לעולם צריך לכתוב לה הגירות כדי שלא נשכח ייחוסה ואין צריך לכתוב גרושה דבכלל גירות שאסורה לכהונה היא וכן אשה גרושה ואלמנה צריך לכתוב הגרושה אף על פי שנתגרשה ואחר כך נתאלמנה ואין צריך לכתוב מתרכתא וארמלתא אלא מתרכתא לבד ופשוט הוא, וכן כתב מהר"ר ישראל ז"ל."

הנה הוזכרו כל סוגי הפסולות – גרושה, חלוצה, שבויה, בעולה, אנוסה, מפותה, שתוקית, אסופית, גירות וגירות גרושה. ויש עוד מקרים נוספים – עיין באוצר הפוסקים שם שדנו בגרושה שהתאלמנה, באלמנה ועוד.

כמו כן דנו בישראלית שאביה גוי אם לכתוב גירות או שעצם זה ששם אביה לא נזכר בגט ימנע את חשש התקלה. עיין באוצר הפוסקים שם (ס"ק קנא).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דברי הרמב"ם שנפסקו ברמ"א אינם מוסכמים.

כתב בשו"ת תשב"ץ (חלק ב סימן קפג):

"באמת שהרמב"ם ז"ל כתב שכותבין בכתובה גרושה פלונית הגרושה כדי שלא יכשל בה כהן, אבל לא מצאתי כן בשום מקום מהתלמוד, גם באלמנה כתב שצריך לכתוב לה שהיא אלמנה ולא נהגו כן אפילו במקום שנהגו לכתוב גרושה, ובכאן לא הנהגתי כן מפני שני דברים: האחד כדי שלא תתגנה על בעלה שיקראו בפני רבים פלונית גרושה שהרי גנות הוא זה שזה הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה. והשני שאין לעשות להם סימן גרושין שאם תתאלמן מזה וניחוש שלא ישאנה כהן. שאם יארע כן הנושא אותה אם יבדוק בכתובה זו ורואה שאין לה אלא מאה יחקור עליה אם היא גרושה או אלמנה. ואף אם יש לחוש שלא יאמרו אלמנה היתה ועכשיו גם כן נתאלמנה – לכל היא אסורה כעם ככהן, שהרי קטלנית היא. ולחששה רחוקה כזו אין לחוש שכל שמתגרשת קול יש לה. ואף על גב דאמרינן בפרק שני דכתובות (כג ע"א) עבידי אינשי דמגרשי בצנעא היינו באשה שלא הוחזקה אשת איש ונתקדשה בצנעא ונתגרשה בצנעא, אבל אשה שהוחזקה שהיא אשת איש ואחר כך נישאת בחיי בעלה – הכל יודעין שלא התירוה לינשא אלא על ידי גירושין ושוב לא יכשל בה כהן. ובגרושה מן האירוסין שכתובתה מאתים יש לחוש יותר וכן אני נוהג וכן אם נתגרשה ואחר כך נתאלמנה שאין הוכחה מתוך כתובתה."

הנה מבואר שגם התשב"ץ לא חלק על דברי הרמב"ם אלא באופן שאין חשש תקלה כי סך כתובתה מנה אך כל שיש חשש כגון גרושה מן האירוסין גם הוא מודה. זהו טעמם של אלו שלא הצריכו לכתוב אלמנה, מפותה, אנוסה בעולה ומשומדת.

נמצא אם כן שכל שיש חשש תקלה יש להזכיר את מעמד האישה בכתובה. עניין זה בכללותו אינו שנוי במחלוקת ולא נחלקו אלא בפרטים מסויימים.

ב. כתובת חללה

והנה לפלא הוא שכל פרטי פרטים אלו של יחוס הכלה הזכרו, אך כתיבת חללה לא נזכרה בכל הפוסקים שלפנינו. אין ספק שבחללה יש לחוש לתקלה כמבואר בגמרא (כתובות יד ע"ב) שאין מכירים חללים שביניהם וחמור איסורה משבויה ומפותה.

והנה כתבו בפסקי דין ירושלים (חלק יב הנ"ל):

"והגאון רבי משה שטרנבוך כתב בעניין חללה לכתוב שתי כתובות, בהכתובה הראשונה שקורין בחופה לא מזכירין כהונה כלל, לא אצלה ולא אצל אביה, אבל תיכף לאחר החופה מחליפים לה הכתובה ומוסרים לה אחרת להחזיק אצלה ושם רושם פלונית חללה בת פלוני הכהן, ומה שקבלו ממנה ברבנות רושמים למטה אישור שהיא חללה [...] אלא יכתבו עליו פלוני בן פלוני, בלי הכהן, והוא הדין בחללה, ואחר חתימת העדים יוסיפו שהנ"ל אינו כהן, ובחללה שהנ"ל איננה כשרה לכהונה, ולחתום עדים עוד הפעם."

הובאו דבריו גם בספר שואלין ודורשין שם.

נראה מדבריו דסבירא ליה לעיקר הדין שיש לכתוב שחללה היא.

הגר"ש וואזנר זצ"ל הביא דבריו בספר שואלין ודורשין הנ"ל כתב שיש להשמיט שם האב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הראת לדעת שפשיטא להו להני רבוותא שיש לחוש לתקלה בחללה ולכתוב זאת בכתובה אי בפירוש אי ברמז ולא כמו שכתב בספר משפט הכתובה.

למבואר לעיל, גם התשב"ץ שחלק על הרמב"ם יודה בחללה שיש לכל הפחות לרמוז את פסולה, שכן חללה כתובתה מאתיים ואם לא ישנו את כתובתה יהיה בדבר מכשול והרי היא כגרושה מן האירוסין שכתב התשב"ץ שאף הוא נוהג לכתוב בכתובתה מתרכתא. שווה חללה לגרושה וכיוצא בה שהיא עצמה אסורה לכהונה אך בתה שנולדה לה מישראל מתייחסת אחריו והרי היא כשרה לכהונה – באופן זה יש מקום לומר שכיוון שהזכרת חללותה גנאי הוא לה די לרומזה בכתובה, לא כך הדברים בחלל וכפי שיבואר לפנינו.

ג. כתובת חלל

בספר משפט הכתובה (ח"ב עמוד תיג ואילך) כתב שאין לשנות בגוף כתובת חלל ונימק דבריו שבגרושה השינוי נועד למנוע את נישואיה, שאם לא יכתבו בכתובתה שגרושה היא ילמדו להתירה לכהן, מה שאין כן חלל שלו עצמו אין איסור להינשא לכל אישה שהיא והמטרה למנוע מכשול של הנישאת לו או של בנותיו – בזה אין לביישו ולשנות בכתובתו.

הסברה עצמה יש לעיין בה, שהזכרת גרושה בכתובה אינה דין התלמוד אלא מנהג שהנהיגו להסיר מכשול ובחלל המכשול גדול יותר לו ולזרעו שכן בנותיו וודאי אסורות לכהונה וכן בנות בניו ובנות בני בניו וכן הלאה לדורות עולם, מה שאין כן גרושה שרק היא עצמה אסורה – מי יימר שתינשא לכהן.

יתר על כן, בחלל אין די לרמוז בכתובה – שאם יכתבו שמו בהשמטת ייחוס כהונת אביו הרי נכתבה כתובתו ככל ישראל כשר, ובבוא בתו להינשא תציג כתובת הוריה ויסברו שישראלים הם ויתירוה חלילה לכהונה. ואם מטרת הרמז למנוע את החלל לינשא אישה – הרי אין הדין כך ויכול לינשא כל אישה שהיא בעתיד.

אמנם יש להביא ראייה להיפוך משו"ת רדב"ז (חלק א סימן קפ):

"שאלת ממני אודיעך דעתי בגיורת שנשאת ונתגרשה ועתה באתה לינשא כותבין לה הגיורת או הגרושה. תשובה: לכאורה היה נראה לומר דאין קפידא בדבר דטעמא הוי כדי שלא תנשא לכהונה ושתייהם אסורות לו. אבל כד מעיינת בה שפיר תשכח דראוי הגיורת שלא תשתכח שם גרות מעליה דלמחר יגרש אותה זה ותנשא לגר ובתו פסולה לכהונה דקי"ל כר' אלעזר בן יעקב דאמר ישראל שנשא גיורת בתו כשרה לכהונה אבל גר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה. ע"כ."

הרי לנו שכתובת גיורת נועדה למנוע נישואי בתה לכהן אם תינשא היא עצמה לגר. ויש ליישב.

כאמור לעיל הדברים מסתברים.

בספר משפט הכתובה (שם) הביא שהעונג יום טוב כתב שאין קפידא לכתוב בכתובת כהן חלל פלוני בן פלוני הכהן.

אולם בשו"ת עונג יום טוב (סימן קנז) דן לעניין גט בלבד ולא הזכיר בדבריו את אופן כתיבת ייחוס חלל בכתובה. החילוק פשוט: לא מצאנו שהנהיגו לכתוב בגט את מעמד האישה מחשש תקלה ואין כותבין בגט ארמלתא, חלוצתא וכיוצא בו ורק בכתובה הונהג לעשות כן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם מה שהביא משו"ת צור יעקב (סימן קמט) משו"ת שארית יוסף (סימן לח) משו"ת שערי דעה (קמא סימן קכו ותניינא סימן רלה) ומשו"ת אור שמח (סימן מ) לעניין גט הוא ולא לעניין כתובה ואינו נוגע לענייננו.

לא נותרו אלא דברי המנחת יצחק (חלק ב סימן קלא) שמהם לעניות דעתי אין כל ראייה. זו לשון המנחת יצחק:

“על דבר השאלה בנכרי שבא על בת ישראל וילדה בת, והבת הזאת נשאת לכהן בערכאותיהם וילדה בן, והבן הזה – בנו של הכהן עם הפגומה לכהונה, רוצה עכשיו לישא אשה כדת משה וישראל, ובזה השאלה היא אם הבן הזה הוא כהן גמור או חלל גמור או ספק כהן חלל. עכ"ד.

(א) והנה כבר ראו עיניו במקור דברי הש"ס ופוסקים (יבמות מה) וברמב"ם (פרק טו מהלכות איסורי ביאה) ובדברי השלחן ערוך (אבן העזר סי' ד סעיף ה וסעיף יט, ובסימן ז סעיף יז), וגם הביא מדברי המהרש"ל בים של שלמה (יבמות פרק ד סימן לח), ודברי החלקת מחוקק ובית שמואל (אבן העזר שם) והברכי יוסף שם, ומדברי ההגהות הגאון רבי ברוך פונקל (אבן העזר שם), ובהתחשב עם כל השיטות בזה, להלכה הוי רק ספק חלל. (ב) אמנם כת"ה מסתפק לפי זה דנאמר דיש לדונו לספק כהן ספק חלל, ויש לתת עליו חומרי כהנים וחומרי ישראל – איך לנהוג בכתיבת שמו בכתובה, דאם נכתוב הכהן אז יחזיקהו לכהן כשר, ואם לא נכתוב אז יחזיקהו לישראל או לחלל גמור, ונפקא מינה טובא גם לגיטין, ואם נכתוב ספק כהן בכתובה, זהו מילתא דתמיהא, ויש בזה משום כבוד הבריות ודי למבין. גם הניחא באמצע הכתובה שנוהגין לכתוב פלוני הכהן, אפשר לכתוב פלוני ספק כהן, אבל בתחילת הכתובה ובסופה שכותבין פלוני בן פלוני הכהן – אי אפשר לכתוב ספק כהן, שיאמרו שגם אביו היה ספק כהן ויוציאו לעז על בניו הכשרים, עכ"ד. (ג) והנראה לעניות דעתי דכל היכא שכותבין שם אביו גם כן כגון פלוני בן פלוני, יוכלו לכתוב פלוני בן פלוני הכהן, וע"כ בגט דכותבין פלוני בן פלוני שמזכירים שמו וגם שם אביו, יוכלו לכתוב כנ"ל פלוני בן פלוני הכהן, וכן בכתובה בתחילתה ובסופה, אבל לא באמצע הכתובה שמזכירין רק שמו בלבד, ולא שם אביו. ע"כ לדעתי בנדון כזה, לא להשתמש בטופסי כתובה הנדפסים, שאין מקום חלק באמצע הכתובה כדי לכתוב שם שמו ושם אביו ואין נכון לכתוב ביני שיטי, אלא לכתוב כל הכתובה בכתב יד, ובכל פעם שמזכירים שמו, יזכירו גם כן שם אביו, ויכתוב בכל פעם פלוני בן פלוני הכהן.”

ובסוף דבריו הסיק:

“על כן מכל האי טעמא נראה לי בנידון דידן לכתוב בכתובה בכל מקום שצריך להזכיר שמו: פלוני בן פלוני הכהן, ומהנכון שאחרי חתימת העדים, יכתבו שכתבו כן, מחמת שיש על הבן ספק חללות, לתקן מחשש תקלה כל היכא דאפשר, כנלפענ"ד”

לא גילה הרב דעתו להדיא במי שהוא חלל גמור, ואף שמפשוט דבריו משמע שייטכן להשמיט כהונת אביו, אינו הכרח גמור כפי שיתבאר לקמן.

כתב בשו"ת הלכות קטנות (חלק א סימן קנח):

“שאלה כיצד יחתום אלעזר ן' אהרן. תשובה: אם הוא כשר יחתום עצמו אלעזר הכהן ן' אהרן, ואם הוא חלל יחתום אלעזר בן אהרן הכהן, ואין למדין מן הכתוב. וכן לעניין גיטין. ורש"י רמז זה שם (בבא מציעא מט) גבי בן לוי אמר כל לוי קרוי בן לוי, כלומר אי אפשר ללוי להיות חלל וכיון שהוא בן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לוי הוא גם כן לוי לאפוקי בן כהן וראיה מן הפסוק ליתא דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו ועוד דהתם לאו מאהרן באה לאלעזר הכהונה שהוא נמשח כמוהו.

הראת לדעת שחשש בעל הלכות קטנות לכך שיחתום החלל כהן. אולם תיקונו לא יועיל לדין שכותבים תמיד את ייחוס הכהונה על שם האב כפי שהעיר בספר משפט הכתובה שם.

עדיין לא התברר מדוע השמיטו הפוסקים שיש להזכיר בכתובת חללה שהמתקדשת היא חללה וכן בחלל.

לעניות דעתי מקור נפתח לעניין זה מסוגיית הגמרא.

בגמרא קידושין (סו ע"ב) "ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו בשנים."

שונה חלל מגרושה שגיטה מוכיח עליה, מחלוצה שחליצתה מעידה עליה, מבעולה שפתחה פתוח, וכן שאר מקרים שהוזכרו לעיל מה שאין כן חלל, שיש צורך שיבואו שני עדים ויעידו שחלל הוא ועדותם צריכה להתקבל בבית דין ככל עדות. מציאות זו אינה שכיחה, וכל חלל הידוע שלא התקבלה לגביו עדות בבית דין אינו פסול ודאי. כן כתב בשו"ת שארית יוסף (סימן לח) שכל שלא העידו שני עדים על פסול החלל בבית דין הוא ספק חלל ולכן אין להזכיר חלל בגט.

סמך לסברה זו מהגמרא בקידושין (סט ע"ב) שדנה בעשרה יוחסין שעלו מבבל ובהם חלל ולא העמידה בחללים ודאים אלא כאמור בגמרא שם:

"חללי מנלן, דתניא רבי יוסי אומר גדולה חזקה שנאמר 'ומבני הכהנים בני חביה בני הקוץ בני ברזילי אשר לקח מבנות ברזילי הגלעדי אשה ויקרא על שמם אלה בקשו כתבם המתחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ותומים' ואמר להם הרי אתם בחזקתכם במה הייתם אוכלים בגולה בקדשי הגבול אף כאן נמי בקדשי הגבול."

עין עוד מאירי ופני יהושע שאין מדובר בחללים גמורים אלא במי שיצא עליהם קול חללות.

יתר על סברה זו מבואר בראשונים.

תוספות רי"ד בקידושין שם ביאר שהצורך בשני עדים הוא משום שלפסול לכהונה בעיני שני עדים, הביא דבריו בשב שמתתא (שמעתתא ו פרק טו) וזו לשונו:

"כתב בתוספות רי"ד פרק האומר (קידושין סו ע"א) גבי אשתו זינתה בעד אחד, רבא אמר הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים, וזו לשונו: ובמעיד על אישה שנשבת או שהיא גרושה ורוצה לפוסלה לכהונה הוי דבר שבערוה וכדמוכח בשמעתיך. עכ"ל. ולפרש ולבאר ראייתו נראה מדאמרינן שם אמר רבא מנא אמינא לה דתנן מעשה במגורה של דסקיא ביבנה כו' אמר רבי טרפון משל לעומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה עבודתו כשירה, אמר רבי עקיבא משל לעומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בעל מום עבודתו פסולה, אמר רבי טרפון: אתה דימיתו לבעל מום ואני דימיתי לבן גרושה ובן חלוצה נראה למי דומה כו' התחיל רבי עקיבא לדון מקוה פסולו ביחיד ובעל מום פסולו ביחיד ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו בשנים כו', היכי דמי אי דקא מכחיש ליה מי מהימן, אלא דשתק, ודכוותה בן גרושה ובן חלוצה דשתק וקתני מקוה פסולו ביחיד ובעל מום פסולו ביחיד ואל יוכיח בן גרושה ובן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חלוצה שפסולו בשנים ע"ש, ומבואר דבן גרושה וכן חלוצה לפוסלו לכהונה הוה ליה דבר שבערוה ובעי שנים.

לדרכו מבואר החילוק בין חלל שיש צורך בקבלת עדות בבית דין לפוסלו לבין כל הנך.

המחנה אפרים (עדות סימן יג) ביאר באופנים אחרים וזו לשונו:

"וראיתי להרמב"ם בפרק ט"ז מהלכות סנהדרין שכתב דהאיסור יוחזק בעד אחד, כיצד בא עד אחד ואמר אשה זו גרושה היא ובעל אחר כך הרי זה לוקה, ואיברא סוגיא דשמעתין דפרק האומר משמע דבכי האי גוונא אין עד אחד נאמן, דמייתי שם מעובדא דינאי דאין עד אחד נאמן לומר שנשבת וכמו כן אינו נאמן לומר בן גרושה הוא, ונראה לכאורה דהיינו טעמא משום דאין דבר שבערוה פחות משנים, וכן כתב הריטב"א שם וז"ל ומשמעתין ילפינן דאין עד אחד נאמן לומר אשה זו גרושה היא או נשבת, והיה נראה לומר לדעת הרמב"ם ז"ל דשניא ההיא שכבר נשאת לכהן והויא ערוה עליו, וכן נמי בנה הוי בן הערוה ולהכי אין עד אחד נאמן לומר בן גרושה הוא, אבל כל שלא נשאת עדין לכהן אין הגרושה שם ערוה עליה אלא הרי היא כשאר פנויה שאינה נקראת ערוה אלא לאחר שתנשא לכהן, שוב ראיתי דנראה דאין איסור כהונה חשיב ערוה אפילו לאחר שנשאת לכהן כדמוכח בפר' הבא על יבמתו דקתני איסור ערוה או מפסולי כהונה וכן מוכח בשמעתין, ולפי זה צריך להבין היכי מדמה שמעתין ההיא דינאי לדבר שבערוה, ואם אינו דבר שבערוה עד אחד נאמן כל היכא דשתיק, אם לא שנאמר דהיינו דווקא היכא דמעיד על הדבר לאוסרו לאחרים כגון חלב הוא זה או גרושה היא זו שמעיד על הדבר כדי שלא יוכלו אחרים לאוכלו או לבעול אותה, אבל להעיד על האדם כדי לפסלו אין עד אחד נאמן דלאכשורי גברא או לפוסלו בעינן שנים כיון שאין זה מעיד לומר זה הוא דבר האסור, ועוד יש לחלק והוא הנכון דכשמעיד לומר שהוא בן גרושה ה"ז בא להוציאו מחזקת כהונה שהיה הוא מוחזק בה דאסור לישא גרושה או להטמא לה וזה בא להוציאו מחזקתו ולאחתתיה מכהונתו שהוא מוחזק בה."

גם למסקנת המחנה אפרים בשתי דרכיו החילוק מובן.

יתר על כן בירושלמי תרומות (פרק ח הלכה א):

"אמר ליה רבי עקיבא: מקוה פסולו בגופו ובעל מום פסולו בגופו ואל יוכיח בן גרושה שפסולו מאחרים, מקוה פסולו ביחיד ובעל מום פסולו ביחיד ואל יוכיח בן גרושה שפסולו בבית דין ונימנו עליו וטמאוהו. אמר רבי טרפון לרבי עקיבא הפורש ממך כפורש מחייו. אמר רבי יוסי: זאת אומרת היה עומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה שעבודתו כשירה עד שיופסל בבית דין."

בעונג יום טוב (סימן קנז) למד דברי הירושלמי כפשטם שפסול חלל אינו תלוי בעדות בלבד

אלא בפסק בית דין:

"שבהדיא אמרינן בירושלמי שעבודתו כשירה עד שיוודע פסולו בבית דין ובית דין יורו שהוא פסול [...] אפשר לומר כיון דדברי הירושלמי מבוארין דכל זמן שלא הורו בית דין שהוא פסול עבודתו כשרה אכתי דין כהונה עליו. וחלל זה בוודאי לא ישבו בית דין לפוסלו ולהורות עליו דין חלל ואין לו דין חלל גמור עדיין ואם היה עובד עבודתו כשרה בדיעבד. ואף על גב דוודאי מדנפיק עליו קלא שהוא בן גרושה או בן חלוצה אחתנין ליה מעבודתו היינו שלעניין איסור עבודה אסור לעבוד אף קודם הוראת בית דין. אבל לעניין חילול עבודתו לא מחלל עד שיורו בית דין שהוא חלל. וטובא אשכחן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שאסורין לעבוד מהתורה ולא מחללי עבודה ונראה שהירושלמי למד דין זה שתלוי עבודת חלל בהוראת בית דין משום דסבר כרבי ינאי דהא דרבי ינאי מכשיר בלא נודע הוא משום דכתיב אל הכהן ואל השופט אשר יהיה בימים ההם דיש שהוא כהן עכשיו ואינו כהן לאחר זמן ולהכי דרש נמי מדסמיך קרא כהן לשופט דכהן נמי בשופט תלי רחמנא שאינו יורד מכהונתו לחלל עבודה עד שיורו בית דין עליו שפסול ואם כן, חלל זה שלא היתה עליו הוראת בית דין אף על פי שאסור לעבוד מכל מקום עבודתו כשירה לדברי הירושלמי. ואין זה שינוי השם אם יסברו שכתבו גם עליו כהן. ובפרט דאיכא לפרושי דקאי על אביו לבד.

וכן כתב הדבר אברהם (חלק א סימן כו) ועוד.

והנה ביחס לחלל שלפנינו נפסק דינו בעבר בבית דין ומחויבים אנו לאפרושי מאיסורא והדרך הנכונה היא להזכיר זאת בכתובה לכל הפחות.

על דרך זאת יש מקום להבין, מדוע לא הוזכר בפוסקים שיש לציין בכתובת חללה את חללותה.

כתב הרמב"ם הלכות סנהדרין (פרק טז הלכה ו):

"אינו צריך שני עדים למלקות אלא בשעת מעשה אבל האיסור עצמו בעד אחד יוחזק, כיצד אמר עד אחד חלב כליות הוא זה, כלאי הכרם הם פירות אלו, גרושה או זונה אשה זו, ואכל או בעל בעדים אחר שהתרה בו, הרי זה לוקה אף על פי שעיקר האיסור בעד אחד, במה דברים אמורים שלא הכחיש העד בעת שקבע האיסור, אבל אם אמר אינו חלב זה, וזו אינה גרושה, ואכל או בעל אחר שהכחיש, אינו לוקה עד שיקבעו האיסור שני עדים."

דנו האחרונים במה שהזכיר הרמב"ם גרושה וזונה אך השמיט חללה.

בשב שמתתא (שמעתתא ו פרק טו) כתב:

"זה נראה לענ"ד בכוונת הרמב"ם בלשונו שכתב גרושה או זונה אשה זו ושבק חללה ולא כתב גרושה זונה וחללה אשה זו, אלא כיון דחללה היינו בת גרושה או בת חלוצה, וזה הווה ליה פסולי הגוף מפסולי כהונה, וזה ודאי בעי שנים וכדהוכחנו מהך דרבי יהודה דאמר יכיר דנאמן לומר בני זה בן גרושה או בן חלוצה, ומשמע דאחר אינו נאמן אלא דוקא להעיד על גרושה או זונה שהוא פסול שנתהוה במקרה בזה הוא דעד אחד נאמן בה, והוא דקדוק נאות ומכוון ודו"ק היטב."

לפי דברי השב שמעתתא מבואר כנ"ל שכל שלא התקבלה עדות בבית דין לא ניתן לקבוע את דין האישה כחללה, מה שאין כן גרושה חלוצה ושבויה האיסור בעד אחד יוחזק. עיין חזון איש (אבן העזר סימן כ ס"ק יז) שכתב שמי שנולד מביאת איסור דינו כדבר שבערוה וגם לפי זה החילוק ברור. ועוד נאמרו יישובים רבים וכעת עמד קנה.

ד. שינוי שם משפחה

בכמה תשובות חכמי המערב דנו בעניין משפחת בטאן האם יש לפוסלם משום שחללים הם. עיין בשו"ת דבר אמת (סימן סז) בשו"ת בקש שלמה (סימן כט) ובשו"ת עמק יהושע (חלק ז אבן העזר סימן ד).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למסקנה התירו בנותיהם לכהונה משום שאין כאן אלא ספק. לפי האמור שם מעשה היה באדם ששם משפחתו בטאן שהיה כהן וזרעו התחלל מן הכהונה ומשום אדם זה אין לפסול את כל משפחות בטאן. מכל מקום למדנו שאחר שהתחלל אותו אדם לא נותר שם משפחתו "כהן".

זו נראית הדרך הנכונה למנוע מכשול לכהונה, ובאופן זה לא יהא הכרח לציין בכתובה דבר.

בספר נפש חיה מערכת מ' משפחת חדר ושם סימן ח' הביא המעשה שקרה ברובע הקטן בג'רבא בכהן שנשא גרושה והחליפו שמו לחדד לרמוז שהם חללים. שם ביאר שאותיות דטלנ"ת מתחלפות ו"חדד" היינו "חלל".

עוד כתב שבשנת תשי"ז עת היה הראשון לציין הגר"ע יוסף זצ"ל דיין בבית הדין בפתח תקווה, אסר על בת משפחה זו להינשא לכהן. עיי"ש שכתב שחילוק יש בין משפחת חדר מהרובע הקטן או הגדול.

בנדון דידן שינה אבי החתן את שם משפחתו מ"כהן" ל"א" כהן", אם היה החתן מסכים לשינוי זעיר זה ומאמץ את שם משפחת אביו "א" בלבד היה עדיף.

אולם המבקש עמד בתוקף על רצונו להקרא בשם המשפחה "כהן" בלבד, מה שמחייבנו ביתר שאת להקפיד שלא יהא בנישואיו חשש מכשול.

כאמור לעיל, חשש המכשול גדול הוא הרבה הרבה יותר מבגרושה.

בחלל יש לחוש באשתו, בתו, בנו, בת בן בנו וכן הלאה עד סוף כל הדורות.

ביחס לזרעו לא ניתן לרושם במרשם מעוכבי החיתון והמכשלה רבה.

יעויין עוד בתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן קעז) שיש להכריז על החללים.

ה. סיכומם של דברים

הנהיגו הקדמונים לציין בכתובה את מעמדה של האישה למנוע תקלה שמא תינשא לכהן. לא מצינו שהוזכר מנהג זה בחללה. טעם הדבר הוא משום שלקבוע דינה של אישה כחללה יש צורך בשני עדים שיעידו בבית דין והדבר אינו מצוי. כך ויותר הוא בחלל – כל שלא התקבלה עדות לגבי חללותו נכון לרמוז זאת בכתובה. מי שנפסק דינם בבית דין שהם חללים, בין חללה נקבה בין חלל זכר יש לציין בכתובה במפורש את חללותם למניעת תקלה.

העיר לנכון הראב"ד הגר"י אלמליח שליט"א, שכיום שעל פי רוב נוהגים שיש עותק לכתובה ניתן לכתוב את ייחוס החללות בעותק הכתובה בלבד, ובשולי הכתובה עצמה לכתוב "יעוין בהעתק הכתובה".

פסיקתא

המבקש [פלוני] ואחיו [מ'] מותרים להינשא כדת משה וישראל לכל מי שירצו.

כבר נפסק דינם בעבר שחללים הם ויש לציין זאת בכתובתם במפורש. במקום שנוהגים לכתוב העתק כתובה, אפשר לכתוב זאת בהעתק ובשולי הכתובה המקורית יכתבו הפניה לעותק.

יש לשלוח עותק מפסק דין זה לרבנים הראשיים לישראל כדי שישקלו את דרך הטיפול הנאותה במקרים כגון אלו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ניתן לפרסם בהשמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום כ"ו באייר התשע"ו (03/06/2016).

הרב אליהו אריאל אדרי